

JAN ZEMEŁKA

[Jan Zemelius]

Doktor medycyny i filozofii, mieszczanin Konina, potem obywatel Kalisza (ur. 1539 – zm. 1607).

Jan Zemełka, zwany Zemeliusem, urodził się najprawdopodobniej w Koninie w roku 1539 r. w średniozamożnej rodzinie mieszczańskiej. Był synem Macieja (zm. 1583), sołtysa w Kurowie - wsi miejskiej Konina. Jego matka, Anna nie jest bliżej znana. Spośród rodzeństwa wybijał się brat Melchior zwany Golisz, który po ojcu odziedziczył wspomniane sołectwo oraz Piotr, duchowny, pierwszy prepozyt kolegium mansjonarzy przy fundowanej przez Jana kaplicy św. Jana Chrzciciela, wzniesionej przy kościele parafialnym św. Bartłomieja. Siostrami były Anna, zamężna z Wawrzyńcem Kołodziejem, mieszczaninem konińskim, Dorota oraz Małgorzata. Bliskimi krewnymi Zemełki byli Paweł Zemełka (stryj?), obywatel Koła oraz Sebastian Zemełka, syn Sebastiana, mieszczanin Konina.

Ekonomiczne podstawy egzystencji rodziny w Koninie stworzył Maciej Zemełka, obracający początkowo niewielkimi kapitałami, które pożyczal na wyderkał. On też nabył dwa place rynkowe w mieście, na których począł wznosić pierwszą murowaną kamienicę mieszczańską w Koninie. Prace budowlane zapewne kontynuował Jan Zemełka. Z uzyskanych przez ojca dochodów został zakupiony folusz na przedmieściu Borzętowa.

W 1560 r. Jan Zemełka rozpoczął studia w Krakowie na Wydziale Sztuk Wyzwolonych. Po dwóch latach uzyskał stopień bakałarza. Na tej uczelni kontynuował – zapewne z przerwami – naukę, zakończoną w 1569 r. uzyskaniem tytułu magistra. Dalsze studia odbywał w Padwie we Włoszech, gdzie 25 maja 1575 r. w obecności liczego grona profesorów zdał pomyślnie egzamin doktorski. Zgodnie z ówczesnym zwyczajem w późniejszych latach zlatynizował formę swojego nazwiska na *Zemelius*.

Po paru latach powrócił do kraju i osiadł w Kaliszu, gdzie pojawił się w 1578 r. Jeszcze w maju następnego roku w dokumentach pisał się jako mieszczanin koniński. Wkrótce przyjął prawo miejskie Kalisza i szybko począł się realizować jako praktyk w zawodzie lekarskim. Zdobyta opinia i pozycja ułatwiły mu karierę poprzez osiągnięcie znaczących funkcji we władzach tego miasta. Fachowość i zdolności – nie tylko medyczne - torowały mu dostęp do godności wójta, rajcy i burmistrza. Na ten najwyższy urząd municypalny obierano go w latach

1586, 1588, 1589 i 1594. Parokrotnie był wójtem, co stwierdzono w latach 1584, 1585, 1591, 1593 oraz rajcą (1583).

Jak wybitny medyk, społecznik starał się wpłynąć na stan sanitarny miasta i jakość opieki zdrowotnej. Prowadził m.in. 2 apteki, a w 1582 r. zapisał sumę 40 grzywien dla szpitala Świętej Trójcy w Kaliszu.

Przed rokiem 1583 wstąpił w związek małżeński z Elżbietą, córką złotnika kolskiego, Marcina Rożka i bliżej nam nieznaną Anną. Żadnego potomstwa nie pozostawił. Co w znacznym stopniu zadecydowało o przeznaczeniu wielkiej fortuny na liczne dobroczynne fundacje, często powiązane z podnoszeniem statusu naukowego młodzieży mieszczańskiej z jego rodzinnego Konina, Koła, oraz Kalisza.

W Kaliszu, dorobił się wielkiej fortuny. Posiadał kamienicę rynkowa zakupioną w częściach od Szyszkowskich. W kwietniu 1595 r. na dłuższy okres czasu opuścił Kalisz by zająć się fundacją kaplicy św. Jana Chrzciciela przy farze św. Bartłomieja. Ta najbardziej znana fundacja została prawnie zapoczątkowana w pierwszej połowie września 1595 r.. Wcześniej w tym miejscu istniała kaplica fundacji Ostrorogów (linia dziedzicząca w Koźminku w powiecie kaliskim), od których prawdopodobnie wykupił prawa patronatu. Przebudowa dawnej budowli przeciągała się i zapewne dopiero w 1599 r. została ukończona. Wówczas opiekę nad swoją fundacją, Jan Zemełka powierzył rodzonemu bratu Piotrowi, który był duchownym. Uposażając kolegium mansjonarskie w Koninie zapisał mu sumę 12713 fl (równowartość paru wsi), liczne sprzęty oraz szaty liturgiczne wraz z liczącą kilkadziesiąt tytułów specjalistyczną biblioteką o wyraźnie sprecyzowanym doborze tematycznym powiązanym z jego filozoficznym i medycznym wykształceniem. Fundacja Zemełki przetrwała do XIX stulecia, co też odzwierciedlają wpisy do akt wizytacji kanonicznej kościoła parafialnego św. Bartłomieja w Koninie. Wszelkie legowane sumy wraz z ich czynszami – zgodnie z myślą fundatora – jeszcze w latach 1799-1802 przynosiły odpowiednie dochody. W bibliotece parafialnej nadal była przechowywana część darowanego zbioru bibliotecznego. Długotrwałość fundacji kapitałowej należy przypisać sprawnemu współdziałaniu duchowieństwa parafialnego i kolegium mansjonarskiego z władzami miasta. Ta pieczołowitość odzwierciedla się w licznych wpisach akt spornych do ksiąg miejskich, grodzkich i akt konsystorskich w Gnieźnie. Wspomnianą sumę często przenoszono na dobra, które gwarantowały zyski szybko przekazywane do kasy kolegium mansjonarskiego i parafii.

Już w pierwszych latach zapis przeniesiono z dóbr Wyszyna na dobra Przyjma, a w końcu na dobra Golina – Kazimierz Biskupi.

W okresie po fundacji rozpoczęły się kłopoty z jej przejęciem przez miasto. Ordynację kaplicy w 1609 r. zatwierdził arcybiskup Wojciech Baranowski, lecz miasto dopiero w końcu drugiej dekady przejęło nad nią patronat. Świadectwem tego jest m.in. złożona metalowa tablica umieszczona na stallach korygująca – nie wszystkie błędy napisu umieszczonego na epitafium Jana Zemełki. Wielkie zasługi w tym dziele położyli mieszczaństwo konińscy Jakub Chirurg i Szymon Paweł Bodewicz oraz proboszcz Łukasz Wilkostowski, zarazem archidiakon uniejowski.

Po śmierci Jana Zemełki cały jego majątek zgodnie z wcześniej podejmowanymi decyzjami został rozdzielony pomiędzy beneficjentów, w tym w nieznacznej części otrzymała go najbliższa rodzina. Zemełka bogato uposażył szpital św. Ducha w Koninie na Przedmieściu Kolskim (rok 1602) i Świętej Trójcy w Kaliszu (1605 r.) sumą 600 fl obdarował miasto Konina. W roku 1602 Uniwersytetowi Krakowskiemu zapisał dużą sumę na dwie katedry medyczne – botaniki lekarskiej

Epitafium doktora Jana Zemełki. Kaplica św. Jana Chrzciciela w Koninie.

oraz anatomii. Stworzył fundację stypendialną dla synów mieszczan Konina, Koła i Kalisza, która wspierała ich edukację w Bursie Karnkowskiego w Krakowie, na Uniwersytecie w Krakowie. Zapewne jego dziełem był zapis 100 fl na studia włoskie (teologia), zabezpieczony legatami i powierzonym opiece konińskich mansjonarzy.

Biografie _____

Polonia Maior – Fontes

Statut uniwersyteckiej fundacji w Krakowie zatwierdzono 20 lipca 1602 r. Była to suma 2000 fl węgierskich na utrzymanie wykładowców piątej i szóstej katedry na Wydziale Medycyny. Wykładowcy obu katedr mieli otrzymywać sumę po 50 zł węgierskich. Z czasem sumę legatu zredukowano do 2000 zł. Dochody od tych sum (borkarna) miały być przeznaczone na utrzymanie studentów medycyny pochodzących z Kalisza, a od 1614 r. dla studentów wszystkich wydziałów, czego powodem były kłopoty z obsadzeniem katedry anatomii.

Inna, mniej znana fundacja Zemełki wspierała młodzież Konina, Kalisza i Koła, kształcąca się w Kaliszu u jezuitów (1607 r.).

Jan Zemełka zmarł 27 grudnia 1607 r. Ten fakt upamiętnia napis na tabliczce umieszczonej w jego kaplicy w Koninie. Ciało Zemełki spoczęło zapewne w podziemiach konińskiej kaplicy św. Jana Chrzciciela, zaliczanej do wspanialszych budowli kopułowych w Wielkopolsce. Jego szczątki w XX w. w wyniku różnych prac remontowych oraz konserwatorskich zostały przemieszane i umieszczone w innym miejscu.

Lit.: Sobczyński J., *Jan Zemełka (Zemelius) z Konina*, Konin 2008, gdzie źródła i starsza literatura;

Źródła: Bibl. Ossolineum Wrocław, dokumenty BO 905, 905 (zatwierdzenie fundacji Jana Zemełki przez arcybiskupa Wojciecha Baranowskiego w dniu 23 października 1609 r.). Cytowane dokumenty zbierają wszystkie zapisy z lat 1698 – 1605 powiązane z kolegium mansjonarskim i kaplicą św. Jana Chrzciciela przy kościele św. Bartłomieja w Koninie.

Zob.: *Katalog dokumentów Biblioteki Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, cz. I, dokumenty z lat 1507-1700, oprac. A. Fastnacht, Wrocław 1953, s. 153-154; AAG, E 40 (wizytacja Wincentego de Seve), ADWł. AV 4; Akta m. Kalisza I 67 – I 77 – podajemy ważniejsze źródła, które nie zostały wykorzystane w literaturze;

Biografie _____